

Міністерство оборони
України

Національний
військово-історичний
музей України

ВІЙНА НА ДОНБАСІ. 2014 – 2017 рр.

III Всеукраїнська наукова
військово-історична
конференція

ВІЙНА НА ДОНБАСІ. 2014 – 2017 рр.

Відповідальні редактори: Тинченко Я.Ю., Мороз І.В.
Збірник наукових праць. – К., 2018.

Війна на Донбасі. 2014 – 2017 рр. [Текст] : зб. наук. праць за матеріалами III Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 19 квітня 2018 р. / Нац. військово-історичний муз. України. – К., 2018. – 264 с.

Під загальною редакцією заступника директора Національного військово-історичного музею України з наукової роботи к.і.н. Я.Ю. Тинченка

Рецензенти: В.А. Брехуненко – доктор історичних наук
Т.В. Вронська – доктор історичних наук
О.Є. Лисенко – доктор історичних наук

Схвалено вченою радою Національного військово-історичного музею України
12 квітня 2018 року, протокол №2

Оргкомітет конференції:

Микола Садовський Директор департаменту військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України, генерал-майор

Владислав Таранець Директор Національного військово-історичного музею України

Ярослав Тинченко Заступник директора Національного військово-історичного музею України з наукової роботи

Редакційна колегія: Владислав Таранець, Ярослав Тинченко, Ірина Мороз, Ксенія Ляшенко, Оксана Корнієнко

У науковому збірнику опубліковані доповіді і повідомлення науковців, краєзнавців, музейних, освітніх та архівних працівників, матеріали і документи.

Доповіді та повідомлення надруковані згідно з поданими авторами текстами
© Національний військово-історичний музей України

ВІД ОРГАНІЗАТОРІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Трагічні події в Україні 2014 – весни 2015 рр. вже стали частиною історії. Радикально змінились Збройні Сили України, а також загони супротивника, у зоні напруження встановилась стала лінія фронту, велика кількість громадян України: генералів, офіцерів, солдатів та сержантів, демобілізованих чоловіків, волонтерів, набула солідний військовий досвід.

Є всі підстави стверджувати, що вдруге вороги не застануть Україну зненацька.

Однак, у час складних випробувань 2014–2015 рр. Збройні Сили України та формування інших силових структур набули неоцінений досвід, який слід

задокументувати та вивчати. Прерогативою у цьому є історія безпосередньої участі збройних формувань у бойових діях. Однак інші аспекти: політичні події, матеріально-технічне постачання, медичне забезпечення, волонтерський рух, культурна діяльність, тощо – також важливі для створення повної реконструкції подій, розуміння ситуації того часу. Виходячи з цього, Національний військово-історичний музей України щорічно ініціює проведення наукових конференцій про Війну на Донбасі.

Конференція проводиться за підтримки Департаменту військової освіти та науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України.

Виступ заступника директора Департаменту військової освіти та науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України полковника Вадима Артамошенка під час Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції «Війна на Донбасі. 2014–2017 рр.», Національний військово-історичний музей України, 19 квітня 2018 р.

ріальне і духовне відродження цих територій – це і є головні напрямки нашої роботи. Виходячи з нового статусу, чи передбачаються будь-які контакти з протилежною стороною? В мене немає таких важелів і повноважень. Але, насамперед, у мене немає жодного бажання встановлювати будь-який контакт з ватажками терористичних організацій. Вони є терористами, а з терористами я, як військовий керівник, можу розмовляти лише добре відомою мені мовою. Мовою військової сили. З цього й будуть виходити будь-які відносини з ними. Що стосується інших питань, зокрема, Мінського процесу – там є визначені політичні фігури України, вони цим займаються, і дай Бог їм успіху в тому напрямку.

Війна в Україні триває вже четвертий рік поспіль. Напевно, не буде помилкою стверджувати, що від «окопної» війни без визначеного фіналу втомилися як війська, так і суспільство. Якщо це не є таємницею – які зміни будуть внесені в тактику військ, які залучені до ООС?

Тактика – це форми і способи дій дрібних підрозділів. Операція Об'єднаних сил – це вже рівень оперативного мистецтва, тобто, більш високого. Законом України чітко прописано, зокрема, у статті 4-й, що цілями державної політики, а військова операція – це продовження державної політики, – є звільнення тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях та відновлення на цих територіях конституційного ладу, захист законних прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, забезпечення єдності, незалежності та територіальної цілісності України. Тому операція Об'єднаних сил матиме саме таку мету, забезпечуватиме державну політику, яка визначена Законом.

Про тактику ми зараз не будемо вести мову. Впевнений, що взводи, роти, батальйони і бригади Збройних Сил України, – вони тактично навчені. Ми провели стільки навчань, що цього буде достатньо цим підрозділам і частинам, щоб вести будь-які види бойових дій.

З 2014 року Збройні Сили України в найкоротший термін здійснили величезний крок вперед від того стану, який існував на той час. Я, як командувач Об'єднаних Сил, зараз оцінюю стан Збройних Сил України і виділених для проведення операції сил і засобів, як такий, що дозволяє їм виконати поставлені завдання.

16 березня Президент України – Головнокомандувач Збройних Сил України поставив чітке завдання, щоб Збройні Сили, а також сили і засоби інших збройних формувань і правоохоронних органів, були готові не лише вести оборонні дії, а й до повного звільнення окупованих територій. Як командувач Об'єднаних сил, я це завдання виконаю [6].

Часові показники, до яких необхідно підготувати операцію Об'єднаних сил, уже визначені, і ці терміни не будуть тривалими.

Про це заявив новопризначений командувач Об'єднаних сил Сергій Наєв, повідомляє Укрінформ з посиланням на «5 канал» 27 березня. «У мене вже є визначені часові показники, до яких я повинен завершити підготовку до цієї операції, зробити доповідь начальнику Генерального штабу – головнокомандувачу Збройних Сил України і в подальшому – Президенту України. А після затвердження цих дій і планувальних документів відбудеться захід з початку операції», – сказав він [7].

Джерела та література:

1. Казанський Денис. Що означає перемога Путіна на виборах для України: пояснення журналіста 20 березня 2018. Facebook.
2. Путін для Німеччини давно не партнер - міністр оборони ФРН, газета Bild, 19.03.2018.
3. Посев Ігор. Чому формат АТО для Донбасу від початку був помилковим? 23 лютого 2018. [Електронний ресурс].
4. Порошенко підписав закон про реінтеграцію Донбасу. 20 лютого 2018. [Електронний ресурс].
5. Муженко Віктор. АТО на Донбасі переформатується в операцію Об'єднаних сил, яку очолить військово керівництво. «Слово і Діло», 22 лютого 2018. [Електронний ресурс].
6. Мета нашої операції – звільнення Донбасу від російських загарбників, – командувач Об'єднаних сил генерал-лейтенант Сергій Наєв, 20 березня 2018. [Електронний ресурс]. / Дмитро Шкурко, для Укрінформу.
7. Для підготовки операції Об'єднаних сил вже визначений дедлайн – Наєв. Народна армія, 27 березня 2018.

УДК 94(477.6):94(470+571)+327(477)

Павло ГАЙ-НИЖНИК (Київ)

ВІЙНА НА СХОДІ УКРАЇНИ: ПЕРША ФАЗА (1 березня – 24 серпня 2014 р.)

Анотація. Висвітлюється період Російсько-української війни, що став першою фазою боротьби з російською агресією та колаборантсько-терористичними угрупованнями на Сході України у 2014 р. й відомий як Анти-терористична операція. Класифікація подій подається в контексті авторської концепції періодизації цієї війни й визначається ним як «внутрішній фронт», що тривав від 1 березня до 24 серпня 2014 р., тобто до відкритого вторгнення збройних сил РФ на східні терени України.

Ключові слова: російсько-українська війна, АТО, російська агресія, внутрішній фронт.

Після перемоги Революції Гідності Російська Федерація не могла змиритися не лише із своєю геополітичною поразкою у боротьбі за «м'яким» опануванням Україною, але й з самим її існуванням як держави. Тож Кремль вирішив застосувати у боротьбі з Україною не лише усі явні та приховані методи ведення гібридної війни, а й пряме збройне втручання у її внутрішні справи.

Росія із своєю п'ятою колоною вже почала цілеспрямовано й енергійно втілювати в Україні перевірений на Грузії сценарій розколу України. Першою мішенню у цій неприхованій війні з боку РФ був Крим, за ним – Схід України (Донецьк, Луганськ, Харків). На фоні протистояння у Києві цих два регіони було практично віддано під патронат російських агентів і проросійських сил, на черзі порядку денного Кремля – втілення плану розколу і громадянської війни у дію. У Кремлі були переконані, що так звана революційна «хунта», яка «захопила владу силовим шляхом» не протримається у Києві й впаде якщо не за тиждень, то щонайдовше за два тижні. Адже в державі панував владний хаос, ресурси вичерпано чи виведено з країни, систему управління зруйновано, вертикаль влади від столиці до регіонів перервано, а на місцях панувала анархія й невизначеність (у деяких районних державних адміністраціях і в міських органах самоврядування чиновники працювали, але без загальної координації увесь цей велетенський владно-адміністративний механізм не функціонував). Тож у політичній верхівки РФ ще із самого почат-

ку переломних подій часів Революції Гідності з'явилося тверде переконання, що варто лише дмухнути і держава Україна розсиплеться, мов карткова будівля.

Вже у січні 2014 р., коли у Москві починали розуміти, що втрачають Україну і що проросійський режим В. Януковича у Києві приречений на падіння, путінські геополітичні стратеги замислилися над новим планом розчленування й знищення української державності. Відтак у кабінетах Ради національної безпеки РФ було розроблено документ під назвою «Про кризу на Україні». То був узагальнений і масштабний план дій з дестабілізації України і включення дванадцяти українських областей та міста Києва до складу Російської Федерації [11].

Утім фактично частина плану почала ламатися із втечею з Києва В. Януковича, що вже із середини лютого практично не давала можливості його завершити за вищенаведеним сценарієм. Тож логічним був перехід до втілення його іншої частини – розчленування й виведення зі складу України її 12-ти областей та міста Києва [5]. Інший план втручання Росії у внутрішні справи України, розчленування її території та приєднання південно-східних областей до Російської Федерації було розроблено в Адміністрації президента РФ В. Путіна на початку лютого (не раніше 4-го й не пізніше 12-го лютого) 2014 р. у вигляді Аналітичної записки [2]. Проте досить швидко Москва усвідомила, що не має ані на Півночі, ані на Сході, ані на Півдні України достатньої кількості прихильників, які могли б скласти критичну проросійську масу у суспільному русі. Відтак Росія вкотре в своїй історії зробила ставку на жорстку силу, збройне втручання й захоплення чужої території й і знову, вже у XXI ст., виявила власну злочинну сутність, засвідчила перед усім світом свій неоімперський оскал агресора!

Окупацію Кремль почав готувати ще задовго до того, як у Києві перемогла Революція. Російські аналітики розуміли, що В. Янукович приречений і реальна підготовка захоплення Криму почалася ще до грудня 2013 р. У грудні 2013 р. Росія із своєю п'ятою колоною вже почала цілеспрямовано й енергійно втілювати в Україні

перевірений на Грузії сценарій розколу України. Першою мішенню у цій неприхованій війні з боку РФ був Крим. На фоні протистояння у Києві цей регіон (як і північно-східні, південно-східні та східні області) практично було віддано під патронат російських агентів і проросійських сил, на черзі стояло втілення плану розколу і громадянської війни у дію. І тут усі українські сили мають дійти згоди (як українські сили у владі, так і в опозиції) і не дати Росії змогу підірвати лавину сепаратизму, рясно гониму кремлівськими грішми, зброєю, інструкторами та бойовиками. Відлік часу тривав вже давно. Окупація Кримського півострова армією Російської Федерації почалася 20 лютого 2014 р. і де-юре завершилася 24 березня 2014 р., коли в. о. президента України О. Турчинов підписав указ про виведення українських військ з Криму й Севастополя. Фактично ж такий указ означав капітуляцію України й відмову збройним шляхом боронити територіальну цілісність і суверенітет держави. Кримський півострів було здано ворогові без бою саме зі злочинної бездіяльності усього без винятку тогочасного політичного керівництва України [4; 5].

З того часу театр тривання Російсько-української війни перемістився на материкову частину держави з формуванням у подальшому Східного фронту боротьби за український Донбас. Проте перша її фаза (II період війни) на той час мала свою специфіку: це був свого роду внутрішній фронт, що виразками розсіявся по усій Лівобережній Україні й набув гібридно-сепаратистсько-терористичного характеру. Згодом його офіційно буде названо Антитерористичною операцією (АТО), проте розгорівся він ще під час кримських подій й за півтора місяці до оголошення українською владою АТО – з самого початку березня 2014 р. й фактично завершився 24 серпня того ж року відкритим вдертям регулярних військ РФ на Схід України.

З самого початку окупації Криму півострів розглядався росіянами як можливий плацдарм для наступу на південно-східні терени України. Проте географічно й логістично-тактично більш привабливим було визначено наступ з північно-східного напрямку в комплексі з підривом внутрішньо-політичного становища на усій території Лівобережної України. Зрештою південний напрямок залишився запасним плацдармом для повноцінного вторгнення задля захоплен-

ня Донецької, Луганської, Харківської, Одеської, Дніпропетровської, Херсонської та Миколаївської, Запорізької областей. Коли ж намір прямого вторгнення з півдня було відкладено на перспективу, росіяни запустили план масштабної дестабілізації в цих регіонах.

Процес підриву України з середини розпочався 1 березня 2014 р. з масштабних проросійських виступів одночасно у Харкові (перше захоплення ОДА), Дніпрі (тоді – Дніпропетровську), Донецьку (3 березня вперше захоплено ОДА), Мелітополі, Луганську (9 березня вперше захоплено ОДА), Миколаєві, Одесі (3 березня – штурм облради) та Херсоні, 5 березня – у Запоріжжі та інших містах сходу України.

У Харкові проросійські колаборанти-бойовики й спецслужби РФ кілька разів захоплювали обласну державну адміністрацію (ОДА). Тоді до міста було відряджено міністра внутрішніх справ А. Авакова й тільки завдяки спецпідрозділу Нацгвардії «Ягуар» вдалося відстояти місто (74 проросійських заколотника було вибито з Харківської обласної адміністрації та заарештовано). Позитивним фактором стало призначення у Дніпропетровськ (нині – Дніпро) головою ОДА І. Коломойського, який також швидко навів порядок на ввірній йому території (Дніпропетровщина, Запоріжжя). Кривавою ціною вдалося залишити українською Одесу, хоча там це було втілено, швидше, всупереч органам місцевої влади і правопорядку¹. Вважаю, що події у Харкові, Дніпропетровську, Одесі та інших великих містах Півночі, Центру і Півдня все ще очікують свого розслідування і не лише історико-політологічного спрямування, а й кримінального... Уже в березні, після перших кадрових оновлень в СБУ, за словами голови спецслужби В. Наливайченка, оголилися збройні агентурні мережі, в першу чергу, Луганська². «Тоді нас це ще дивувало. Проросійська сепаратистська організація начебто на поверхні. Є у них і ідеологи, і технічне забезпечення, але за ними – склади зі зброєю, за ними – криміналітет. Перша велика операція із затримання – ще в березні, до всіх подій. Вилучено сотні одиниць зброї. Ми затримуємо і не можемо до кінця оцінити, що це означає. Але тоді вже з'явилися на поверхні офіцери ГРУ, ФСБ, які за ними стояли, пішли вже не вуличні демонстрації, а реальні силові акції із захоплення, відразу почалися бойові дії на знищення спецгрупами диверсантів,

в тому числі і заступників голови СБУ. Тоді стала зрозуміла вся картина», – згадував він [10]. 16 березня секретар РНБО А. Парубій заявив про зрив широкомасштабної операції російських сепаратистів по вторгненню в Україну під назвою «Російська весна», що мала за мету захоплення влади на південному сході країни за кримським сценарієм.

Тим часом на початку квітня 2014 р. озброєні проросійські підрозділи почали захоплювати адміністративні будівлі на сході України (12 квітня були захоплені райвідділки міліції у Слов'янську та Краматорську, міська рада в Артемівську, також відбулися подібні спроби у Горлівці та Красному Лимані, 7 квітня російські терористи захопили зброю у будівлі СБУ Луганська, а 29 квітня було повторно захоплено будівлю Луганської ОДА (вперше – 9 березня); 28 квітня заколотники оволоділи будівлею РДА у Станиці Луганській, 29 квітня було захоплено міські ради у Красному Лучі та Первомайську. 30 квітня над райвідділком міліції у Антрациті підійнято російський прапор, проросійські колаборанти також захопили міську раду у Свердловську та Алчевську, а увечері 1 травня – міську раду у Стаханові тощо. У підсумку російські терористи і місцеві колаборанти оголосили про створення так званих Донецької й Луганської Народних Республік (до цього таку спробу було зроблено в інших обласних центрах Лівобережжя). У відповідь українська влада оголосила антитерористичну операцію (АТО).

Екстремістські акції у південно-східних регіонах України ініціювалися та управлялися мережею координаторів Головного розвідувального управління Генерального штабу Збройних сил РФ. Колишній перший заступник начальника Генштабу ЗСУ, адмірал І. Кабаненко, на відміну від владних структур та Міністерства оборони України, вже 12 квітня 2014 р. плевнено заявив: «Вторгнення військ РФ на Сході відбулося. У Слов'янську та Червоному Лимані діють не сепаратисти, а військові розвідувально-диверсійні підрозділи. Почерк чіткий. Вони «допомагають» сепаратистам в розхитуванні ситуації. Чи потрібно задавати риторичне запитання – а чи буде це продовжуватися та поширюватися?» [14].

Того ж дня військовий аналітик, співорганізатор спільноти «Інформаційний спротив» Д. Тимчук повідомив, що «ідентифіковано співробітників російського ГРУ, які здійснювали сценарій захоплення органів влади та блокування українських військових частин у Криму у березні 2014 року. Раніше групи цих співробітників ГРУ були вивезені з Криму у Ростов-на-Дону» [13]. При цьому він цілком слушно додавав, що їхньою метою було захоплення якомога більшої

кількості будівель місцевих органів влади і силових структур до 17 квітня, тобто до зустрічі у Женеві представників України, ЄС, США та Росії з врегулювання «кризи» в Україні. «За планом російської сторони, – наголошував він, – це дасть можливість Росії заявляти про відсутність контролю за ситуацією в Україні з боку української влади, а також про її нелегітимність в очах значної частини населення» [13].

13 квітня 2014 р. РНБО України, очолювана на той час в. о. президента України О. Турчиновим, ухвалила рішення про початок антитерористичної операції (АТО). Ситуація на Сході швидко переросла в насильницький конфлікт. 15 квітня 2014 р. уряд України оголосив старт «Антитерористичної операції» і перекинув збройні сили під Донецьк і Луганськ. Того ж дня перший віце-прем'єр України В. Ярема заявив, що у містах Слов'янськ та Краматорськ Донецької області перебувають представники 45-го полку повітряно-десантних військ РФ [12]. 16 квітня один з керівників контррозвідки СБУ В. Найда розповів на брифінгу, що головною метою дій диверсантів та спецпідрозділів РФ на території України є максимальна дестабілізація ситуації і що в перехоплених переговорах російські військові обговорюють завдання вбити кілька сотень осіб, щоб після цього на протязі 1,5 години ввести війська на територію України [12]. До кінця квітня в. о. президента України оголосив, що уряд України більше не контролює Донецьк і Луганськ повною мірою. О. Турчинов, зокрема, заявив, що країна знаходиться «в режимі повної бойової готовності» і видав указ про відновлення військової служби за призовом. Тим часом 2 травня над містом Слов'янськ на сході країни антиурядові озброєні угруповання збили два українських військових гвинтокрили.

Справжня картина, причини і спонсорство антиукраїнського терористичного путчу й прихованого іноземного (російського) вторгнення яскраво виявилися після проведених 11 травня 2014 р. т. зв. «референдумів» під дулами автоматів, які були визнані недійсними урядом України. Тоді представники фейкових «Донецької і Луганської народних республік» зробили заяви, що проголошують «незалежність» від України. Крім цього «ДНР» і «ЛНР» опублікували звернення з проханням бути прийнятими до складу Російської Федерації. Відтоді проросійські колабораціоністсько-терористичні анклав «ДНР» і «ЛНР» залишаються невизнаними усіма державами світу, включно з Російською Федерацією.

25 травня 2014 р. відбулися президентські вибори, в результаті яких П. Порошенко було обрано президентом України. Серед його обіцянок, зокрема, були й такі: АТО триватиме не мі-

¹ Протистояння 2 травня 2014 р. в Одесі між противниками і прихильниками федералізації переросло в насильницькі зіткнення і послужило причиною смерті 40 осіб. У числі загиблих були в основному проросійські прихильники федералізації, які сховалися в Будинку профспілок, в якому потім почалася пожежа.

² На кінець червня 2014 р. у Головному слідчому управлінні СБУ знаходилося 90 кримінальних проваджень стосовно 85 осіб (13 з них були громадянами РФ), регіональні органи СБУ вели тоді 263 кримінальних провадження з сепаратизму.

сяці, а години (заява на брїфінгу 28 травня); солдати української армії, які беруть участь у бойових діях, мали б отримувати 1 тис. грн. на день вже з 26 травня тощо.

Тим часом російські бойовики і спецпідрозділи активізували свою діяльність проти Збройних Сил України, які зазнавали не лише втрат у живій силі, але й значних втрат у техніці. Так, наприклад, в кінці травня відбувалися запеклі бої за Донецький міжнародний аеропорт, а 14 червня в Луганську був збитий український військово-транспортний літак Іл-76, загинули 9 членів екіпажу і 40 українських десантників. Того дня у Луганськ прямували три літаки: один вдало сів, другий – збили бойовики, третій відразу після теракту повернувся. Тоді аеродроми Краматорська, Луганська, Донецька вже перебували під контролем українських військових, але були в оточенні бойовиків. Контроль над цими трьома летовищами потрібно було утримувати, аби тим самим не дозволити військовій авіації Російської Федерації приземлитися на території України. Проте виникли проблеми з доставкою боєприпасів, їжі, води, евакуацією поранених тощо, а трагедія сталася через недостатні заходи безпеки, відсутність досвіду, поспіх та нехтування правилами польотів за умов військових дій³.

У середині липня Російська Федерація звинуватила Збройні Сили України в артилерійському обстрілі міста Донецьк. Зі свого боку Україна заявила, що снаряди, якими протягом декількох днів в липні і серпні 2014 р були обстріляні українські військові позиції, були запущені з позицій на території Російської Федерації, а Військово-повітряні сили Росії 16 липня 2014 р збили український військовий гвинтокрил. Вже наступного дня, 17 липня 2014 р., над територією східної України було збито пасажирський літак авіакомпанії «Malaysian Airlines», що виконував рейс МН17 на маршруті з Амстердама в Куала-Лумпур. Загинули 298 пасажирів і членів екіпажу літака.

Крім того, як свідчив экс-начальник Генштабу ЗСУ ген.-полк. В. Замана ще до збиття росіянами ракетою із ЗРК «Бук-М1» (такої модифікації не було у ЗСУ) малайзійського «Boeing 777» українці вивезли з Донбасу усю військову техніку Протиповітряної оборони (ППО), яка так і не потрапила до рук росіян [9]. Не змогли колаборанти та російські бойовики захопити тоді й найбільший склад зброї в Україні в Артемівську До-

нецької обл., який знаходився у соляних шахтах. Тим не менш втрати у техніці та озброєнні були істотними. Лише у період з 21 липня по 5 серпня 2014 р. до бойовиків у перебігу збройних зіткнень із українськими військовими потрапила наступна військова техніка та озброєння: Т-64 – 22 одиниці, БМП – 26 од., БТР – 17 од., РСЗВ БМ-21 «Град» – 12 од., САУ 2С9 «Нопа» – 4 од., САУ 2С1 «Гвоздика» – 4 од., Д-30 – 5 од., мінометів 82 мм – 10 од., ЗУ-23-2 – 13 од., АТ – 75 одиниць [7; 8].

Були й стратегічні помилки. Зокрема таким прорахунком було зосередження військ на майже двомісячній кільцевій облозі районного центра Слов'янськ, тоді як головні сили все ж слід було кинути на оволодіння Луганськом і Донецьком. Донецьк – надважливий стратегічний пункт-мільйонник, що на той час ще не був достатньо укріплений ворогом. Луганськ – не менш важливий обласний центр, який до того ж знаходиться у близько 50 км від російського кордону, що дало б можливість вчасно перекрити постачання з Росії зброї, боєприпасів, грошей, живої сили супротивника тощо. Більше того, російському угрупованню І. Гірка («Стрелкова»), який утримував Слов'янськ, дали чомусь змогу здійснити оперативно-стратегічний відхід з міста у Донецьк. Так було втрачено час і можливості, які б змінили розстановку сил на сході України й, цілком можливо, не призвели б до наступних невдач Збройних сил України внаслідок очевидних прорахунків (некомпетентності, нехлюйства, саботажу, ланцюга зрад) у вищих колах СБУ, Генерального штабу ЗСУ та штабу АТО.

На початку серпня 2014 р. Україна вже близько двох місяців проводила активну фазу антитерористичної операції з силового звільнення територій Донецької та Луганської областей, що контролювалися підтриманими Росією незаконними збройними формуваннями та загонами колаборантів. За цей період під контролем сил АТО опинилося близько 60% територій двох областей. Донецьк і Луганськ були заблоковані з півночі, заходу та півдня⁴. На той час українським військам вдалося звільнити західний Донбас, південь і північ Донецької, а також північну частину Луганської областей. Блокпости ЗСУ впритул наблизилися до Донецька і Луганська. Стояло завдання – повністю

замкнути коло по східному кордону України, оточивши колаборантів-сепаратистів і відрізати їх від допомоги з Росії. Лише зі східного напрямку, перш за все, – з території РФ, бойовики могли отримувати озброєння та підкріплення. З метою остаточного звільнення територій, зайнятих бойовиками, замисел керівництва АТО у серпні передбачав:

- 1) Відновлення контролю над державним кордоном з Російською Федерацією, щоб припинити постачання зброї, боєприпасів та матеріально-технічних засобів і живої сили для бойовиків з території РФ;
- 2) Розділення території, яка контролювалася бойовиками, на декілька частин;
- 3) Оточення найбільших угруповань бойовиків і створення умов для подальшого їх роззброєння, а у разі опору – знищення.

Задля реалізації цього задуму було стратегічно важливо не допустити обстрілів території РФ з боку України та випадкового перетину підрозділами сил АТО українсько-російського кордону, щоб не дати Росії формального приводу для початку повномасштабної агресії проти України [1, с. 1]. У цьому контексті варто згадати й про те, що у грудні 2014 р. прем'єр-міністр А. Яценюк говорив в інтерв'ю німецькому часопису «Der Spiegel», що у керівництві країни вірили у те, що Росія не вдереться до материкової України й не допомагатиме відкрито колаборантам. «Спочатку всі думали, що після анексії Криму хижак вгамується. Але він продовжував, підтримуючи так званих сепаратистів на Східній Україні» – заявив А. Яценюк [15]. На середину серпня 2014 р. у антитерористичній операції було задіяно близько 40 тисяч особового складу, з них:

- Збройні сили України – понад 32 тис. осіб, 5,5 тисяч одиниць важкого озброєння та військової техніки);
- Національна гвардія – до 3 тис. осіб;
- Державна прикордонна служба – до 3 тис. осіб;
- Служба безпеки України – до 2 тис. осіб.

Кількість цих сил і засобів оцінювалася як достатня для виконання визначених завдань. Співвідношення сил АТО до бойовиків було приблизно 1 до 1. Добровольчі підрозділи (загони) на той час налічували до 4 тисяч осіб. Вони не підпорядковувалися штабу АТО і не входили до складу сил і засобів, хоча й координували свої дії із регулярними силами. Протягом всього періоду проведення АТО Російська Федерація постійно підтримувала дії бойовиків. Спочатку – через постачання озброєння, живої сили (навчених, екіпірованих та тренуваних найманців) та засилання

розвідувально-диверсійних груп ГРУ, згодом – шляхом проведення артилерійських обстрілів підрозділів ЗСУ зі своєї території.

5 серпня командування сектору Б (генерал-лейтенант В. Хомчак, командуючий АТО генерал-полковник В. Муженко) видали бойовий наказ про штурм м. Іловайська з метою звуження кільця блокування м. Донецьк зі сходу. Зокрема 40-му батальйону територіальної оборони «Кривбас» наказувалося: «Зранку 7.08 силами 40 БТРО у взаємодії з 3 БТГР 51 ОМБР провести рейдові дії в напрямку: Старобешеве, Новокатеринівка, Іловайськ та до кінця доби провести прочісування і звільнення міста Іловайськ від терористів, встановити повний контроль над містом та у взаємодії з підрозділами 3 БТГР 51 ОМБР зайняти сім взводних опорних пунктів північніше та східніше Іловайськ...» [3].

Проте саме у серпні 2014 р. відбулося відкриття вдертя регулярних підрозділів Збройних сил РФ на територію України без оголошення війни. Їхнє приховане вторгнення розпочалося 24 серпня 2014 року. Практично не зустрічаючи опору, російські військові підрозділи через Амросіївку та Кутейникове просунулися в напрямку Іловайська. З цього моменту співвідношення сил і засобів сторін змінилися на користь супротивника. При цьому, російські військовослужбовці не мали документів та розпізнавальних знаків на обмундируванні і військовій техніці. Розвідувальна інформація про перетин державного кордону України колонами військової техніки Збройних сил РФ почала надходити до штабу АТО та Генштабу 25 серпня 2014 р. У ніч на 25 серпня 2014 р. Росія ввела на територію України 8 батальйонних тактичних груп Збройних сил РФ загальною чисельністю понад 4 тис. осіб. Остаточо факт вторгнення регулярних підрозділів РФ було підтверджено 26 серпня після захоплення у полон військовослужбовців повітряно-десантних військ ЗС РФ. На той час на територію України було введено до 8 батальйонних тактичних груп збройних сил Російської Федерації, а саме:

- на Луганському напрямку – чотири (змішана БТГр від 61-го окремого полку морської піхоти та 200-ї окремої мотострілецької бригади Північного флоту Західного ВО, дві БТГр від 104-го десантно-штурмового полку 76-ї десантно-штурмової дивізії та 20-ї окремої мотострілецької бригади Південного ВО, БТГр від 247-го десантно-штурмового полку 7-ої десантно-штурмової дивізії повітрянодесантних військ);
- на Донецькому – чотири (БТГр від 247-го десантно-штурмового полку 7-ї десантно-штурмової дивізії повітрянодесантних військ, дві БТГр зі складу 331-го повітрянодесантного пол-

³ Російські радары фіксували літаки на території України на відстані мінімум 400 км від кордону. Для приземлення літака в умовах антитерористичної операції навколо аеродрому потрібно було створити три кільця охорони у вигляді блокпостів. Перше кільце – в радіусі п'яти кілометрів, друге – семи, третє, зовнішнє, кільце – в радіусі 10 кілометрів. При посадці літак мав би не виходити за ці 10 кілометрів, а по спіралі спускатися вниз.

⁴ Для виконання завдань АТО були сформовані штаб АТО та відповідні органи управління, утворені сектори відповідальності на територіях Донецької та Луганської областей (сектори А, С, Б, Д, район М).

ку 98-ї повітрянодесантної дивізії та 19-ї окремої мотострілецької бригади Південного ВО, БТГр 56-ї окремої десантно-штурмової бригади повітрянодесантних військ) [6]. Зазначені батальйонні тактичні групи були посилені підрозділами спеціального призначення зі складу: 10-ї та 22-ї окремих бригад спеціального призначення Південного ВО; 346-ї окремої бригади спеціального призначення та 25-го окремого полку спеціального призначення 49 А Південного ВО; 24-ї окремої бригади спеціального призначення Центрального ВО та 45-го окремого полку спеціального призначення повітрянодесантних військ, а також 8-ї окремої мотострілецької бригади 58 А Південного ВО. Загалом угруповання збройних сил РФ нараховувало: особового складу – понад 6 тис. осіб; танків – до 70 од.; бойових броньованих машин – до 270 од.; артилерійських систем – до 90 од.; РСЗВ – до 85 одиниць [1, с. 15–16]. Активна фаза бойових дій між українськими військами та підрозділами Збройних сил РФ і підтримуваних ними бойовиками відбулася 25–26 серпня 2014 р., після чого розпочалися запеклі бої, зокрема за Іловайськ, Дебальцеве та інші українські населені пункти. З цього часу розпочався новий період Російсько-української війни, що відзначний запеклими і жорстокими боями з об'єднаними підрозділами російських військ і загонами колаборантів. Відтак на разі сучасну Російсько-українську війну можна визначити як національно-визвольну боротьбу українського народу з російськими нападами й періодизувати наступним чином:

I період: Окупація та анексія АР Крим (20 лютого – 24 березня 2014 р.). «Фронт без спротиву»;

II період: Антитерористична операція (1 березня (офіційно – від 13 квітня) – 24 серпня 2014 р.). «Внутрішній фронт»;

III період: Вторгнення Росії в Донбас (24 серпня 2014 р. – 19 лютого 2015 р.). «Східний фронт: Донбаське бойовище»;

IV період: Позиційна війна (20 лютого 2015 р. – 20 вересня 2016 р.). «Східний фронт: Мінська пастка»;

V період: Квола війна (від 20 вересня 2016 р. – квітень 2018 р.). «Східний фронт: Норманські шанці».

Джерела та література:

1. Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні–вересні 2014 року (підготовлено Генеральним штабом Збройних сил України спільно з Центральним науково-дослідним інститутом Збройних сил України). – К., 2015.
2. Аналитическая записка (План вмешательства России во внутренние дела Украины, расчленения её территории и присоединения юго-восточных областей Украины к Российской Федерации). Администрация Президента РФ, [4–12] февраля 2014 г. // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(02\)4-12.rus-ukr.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(02)4-12.rus-ukr.php).

3. Бойовий наказ про штурм Іловайська 40-мубатальйону територіальної оборони «Кривбас» від командування АТО (5 серпня 2014 р., сектор Б, генерал-лейтенант В. Хомчак, командуючий АТО генерал-полковник В. Муженко) // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(08\)05.ilovaisk.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(08)05.ilovaisk.php).
4. Гай-Нижник П.П. Окупація та анексія Криму Російською Федерацією у 2014 р. як акт агресії проти України: перебіг вторгнення і свідчення міжнародного злочину // Гілея. – 2017. – Вип.118 (№3). – С.110–125.
5. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. – К.: «МП Леся», 2017. – 332 с.
6. Гай-Нижник П. Війна на сході України: початок (Чи відбулося вторгнення російських Збройних сил і військ спеціального призначення у Донбас?) // Війна на Донбасі. 2014–2016 рр.: зб. наук. праць за матеріалами II Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 20 квітня 2017 р. / Нац. військово-історичний муз. України. – К., 2017. – С.73–78.
7. Довідка про випадки захоплення незаконними збройними формуваннями військової техніки та озброєння з 21.07.14 по 05.08.14 (Тимчасово виконуючий обов'язки начальника Дніпропетровського зонального відділу Військової служби правопорядку – Дніпропетровському прокурору з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері) (29 липня 2014 р.) // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)29.vijna.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)29.vijna.php).
8. Довідка про випадки захоплення незаконними збройними формуваннями військової техніки та озброєння з 28.07.14 по 05.08.14 (Тимчасово виконуючий обов'язки начальника Дніпропетровського зонального відділу Військової служби правопорядку – Дніпропетровському прокурору з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері) (6 серпня 2014 р.) // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(08\)06.vijna.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(08)06.vijna.php).
9. Экс-начальник Генштаба Замана: Янукович не отдавал приказ стрелять по Майдану. Зачистить его приказали Лебедев, Якименко и Пшонка // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)31.zamana.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)31.zamana.php).
10. Наливайченко В. (голова СБУ): «Перемога – це мирне життя» (Інтерв'ю інформаційному агентству «Інтерфакс-Україна») (7 липня 2014 р.) / Валентин Наливайченко // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)07.nalyvaichenko.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)07.nalyvaichenko.php).
11. О кризисе на Украине (Совет нацбезопасности России) [План дій по дестабілізації України і включення 12 українських областей та м. Києва до складу Російської Федерації] (січень 2014 р.) // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(01\).plan_putina.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(01).plan_putina.php).
12. Українська правда. – 2014. – 16 квітня.
13. Dmitry Tymchuk. Особиста сторінка Д. Тимчука у соціальній мережі Facebook. Допис від 12 квітня 2014 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/dmitry.tymchuk/posts/482118285250165>.
14. Igor Kabanenko. Особиста сторінка І. Кабаненка у соціальній мережі Facebook. Допис від 12 квітня 2014 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/kabanenko.ihor/posts/10200773003047790>.
15. Yatsenyuk A. (Ukrainian Prime Minister): Putin 'Needs New Annexations' (Interview Conducted By Matthias Schepp and Christoph Schult) / Arseniy Yatsenyuk // Der Spiegel. – 2014. – 20.XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spiegel.de/international/europe/spiegel-interview-with-ukrainian-prime-minister-arseniy-yatsenyuk-a-1009711.htm>.

УДК 355.394.(477)

Тетяна ГРИГОРЕНКО (Черкаси)
Владислав ГРИГОРЕНКО (Київ)

ВИСТАВКА «ВІЙНА ТРИВАЄ» У ЧЕРКАСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ

Анотація. В статті розповідається про музейну виставку, яка відображає події на Сході України. Вона була створена спільними зусиллями ветеранів, волонтерів та музейників Черкаського обласного краєзнавчого музею, відіграла важливу роль у вшануванні пам'яті загиблих та патріотичному вихованні дітей та молоді Черкащини.

Ключові слова: музей, виставка, війна на Сході України.

У Черкаському обласному краєзнавчому музеї вже більше року діє виставка «Війна триває», яка є спільним проектом музею, ГО «Об'єднання бійців реформаторів», волонтерів «Центру допомоги армії» та відомої творчої родини Теліженків.

Ідея створення експозиції існувала в музеї ще з початку збройного конфлікту на Сході України. Для цього було проведено чималу збиральницьку роботу серед учасників бойових дій, їх родичів, ветеранських, волонтерських та громадських організацій Черкащини.

Першими експонатами стали речі передані одним з учасників боїв на горі Карачун та звільнення Краматорська Олександром Семенюком. Надалі у зборі експонатів активну участь узяли черкаські волонтери Лора Когут та Оксана Циганок і, звичайно, співробітники музею.

Першою експозицією, що лиш частково затронула події війни на Сході України стала фотовиставка «Від Майдану до Донбасу», яка була передана для експонування в Черкаський обласний краєзнавчий музей Національною спільнотою журналістів України. Доповненням до фотовиставки стали військові артефакти, привезені до музею військовими волонтерами. Так, вперше в експозиції були представлені уламки снарядів РСЗО «Град», гільзи гармати МТ-12 «Рапіра», уламки мін калібру 80 мм, численні гільзи з автоматичної зброї, а також документи та особисті речі перших загиблих черкащанин. Наступним етапом у створенні виставкового залу присвяченому війні на Сході України

Інсталяція «Древо пам'яті». Автор Микола Теліженко. Виставка «Війна триває»